ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
JEAN MISCHO
της 4ης Ιουνίου 1987 *

Κύριε πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

1. Τα προδικαστικά ερωτήματα επί των οποίων αναπτύσσω σήμερα τις προτάσεις μου ανέκυψαν στο πλαίσιο δύο δικών με διαδίκους, ενώπιον του Tribunal du travail των Βρυξελλών, τον Laborero κα, ενώπιον του Cour du travail της Mons, τη Sabato, χήρα Mezzorecchia, αμφοτέρους ιταλικής ιθαγένειας και κατοίκους Βελγίου, αφενός, και το Office de sécurité sociale d' outre-mer (OSSOM), αφετέρου, που, βάσει του άρθρου 51 του βελγικού νόμου της 17ης Ιουλίου 1963 περί κοινωνικής ασφαλίσεως εργαζομένων σε υπερπόντιες περιοχές, αρνήθηκε να αναπροσαρμόσει τιμαριθμικά την πρόσοδο και τη σύνταξη επιζώντος που τους χορηγεί αντιστοίχως δυνάμει του ίδιου νόμου.

2. Το άρθρο 51 του προαναφερόμενου νόμου, που περιλαμβάνεται στο κεφάλαιο VI με τίτλο « Περί τιμαριθμικής αναπροσαρμογής των παροχών », ορίζει τα εξής:

« Οι διατάξεις του παρόντος κεφαλαίου δεν έχουν εφαρμογή στους αλλοδαπούς δικαιούχους, εκτός αν έλκουν δικαιώματα από ασφαλισμένο βελγικής ιθαγένειας και κατοικούν στο Βέλγιο ή είναι υπήκοοι χώρας με την οποία έχει συναφθεί σύμβαση που τους παρέχει το ευεργέτημα αυτό. »

3. Με τα ερωτήματά τους τα δύο εθνικά δικαστήρια ζητούν ουσιαστικά να πληροφορηθούν αν ο εν λόγω νόμος εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71 του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1971, περί εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως στους μισθωτούς, στους μη μισθωτούς και στα μέλη των οικογενειών τους που διακινούνται εντός της Κοινότητας [1].

4. Παρεμπιπτόντως ερωτούν το Δικαστήριο αν το άρθρο 51 του εν λόγω νόμου συμφωνεί με την αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω ιθαγενείας, όπως διατυπώνεται στα άρθρα 7, 48 μέχρι 51 της Συνθήκης ΕΟΚ και 3, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71. Όσον αφορά τις παρατηρήσεις του OSSOM, καθού στις κύριες δίκες, και της βελγικής κυβερνήσεως σχετικά με την απρόσφορη αναφορά στο άρθρο 51 της Συνθήκης ΕΟΚ, θα ήθελα να διασαφηνίσω ευθύς εξαρχής ότι, ακόμα κι αν αληθεύει ότι το άρθρο 48, παράγραφος 2, που προβλέπει, προκειμένου να διασφαλιστεί η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, την κατάργηση κάθε διακρίσεως λόγω ιθαγενείας, το άρθρο 51 αποβλέπει στον ίδιο στόχο συμβάλλοντας, στον τομέα της κοινωνικής ασφαλίσεως, στην όσο το δυνατό πληρέστερη υλοποίηση της θεμελιώδους αυτής ελευθερίας. Επίσης, το Δικαστήριο αναγνώρισε, με την απόφαση της 28ης Ιουνίου 1978 στην υπόθεση 1/78 (Kenny κατά Insurance Officer, Rec. σ. 1489), ότι ο κανόνας του άρθρου 7 τέθηκε σε εφαρμογή, όσον αφορά τους εργαζομένους, με τα άρθρα 48 *μέχρι* 51 (σκέψη 9). Υπό την ίδια έννοια, η απόφαση της 8ης Απριλίου 1976 στην υπόθεση

* Μετάφραση από τα γαλλικά.

1 — Για την κωδικοποιημένη έκδοση, βλέπε τον κανονισμό (ΕΟΚ) 2001/83 του Συμβουλίου της 2ας Ιουνίου 1983 (ΕΕ L 230, σ. 6).

112/75 (Sécurité sociale de Nancy κατά Hirardin, Rec. σ. 553), αναφέρεται στην «απαγόρευση κάθε διακρίσεως λόγω ιθαγενείας μεταξύ των εργαζομένων των κρατών μελών, που θεσπίζεται με τα άρθρα 48 *μέχρι* 51 της Συνθήκης» (σκέψη 9).

5. Στην πραγματικότητα, η ίδια η αρχή του ασυμβιβάστου της προϋπόθεσης της ιθαγενείας ή της αμοιβαιότητας[2], όπως αυτή του προαναφερόμενου άρθρου 51 του βελγικού νόμου, με το κοινοτικό δίκαιο και ιδίως με το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71, δεν αμφισβητείται άμεσα από κανέναν από τους μετέχοντες στις παρούσες διαδικασίες. Αντίθετα, το OSSOM και η βελγική κυβέρνηση θεωρούν ότι ούτε στον Laborero ούτε στη Sabato αρμόζει ο ορισμός του «εργαζομένου» κατά την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο α), iv), του κανονισμού αυτού, διότι αφενός μεν δεν ασκούσαν πλέον έμμισθη ή άμισθη δραστηριότητα κατά τη στιγμή που υπέβαλαν την αίτησή τους για σύνταξη και για αναπροσαρμογή της σύνταξης αντιστοίχως, αφετέρου δε το εν λόγω σύστημα, λόγω των ειδικών χαρακτηριστικών του, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως περιλαμβανόμενο στο γενικό βελγικό σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως. Τέλος, ισχυρίζονται ότι ο νόμος του 1963 δεν εμπίπτει στο κατά τόπον πεδίο εφαρμογής του εν λόγω κανονισμού, διότι αφορά αποκλειστικά περιόδους ασφαλίσεως που συμπληρώθηκαν εκτός της Κοινότητας.

6. Από αυτό προκύπτει ότι το κύριο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν τα δύο εθνικά δικαστήρια είναι το του προσδιορισμού του *προσωπικού πεδίου εφαρμογής* του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71.

7. Πράγματι, κατά το άρθρο 2, παράγραφος 1, του κανονισμού αυτού, το προσωπικό πεδίο εφαρμογής του καθορίζεται ως εξής:

«Ο παρών κανονισμός ισχύει για μισθωτούς ή μη μισθωτούς που υπάγονται ή υπήχθησαν στη νομοθεσία ενός ή περισσοτέρων από τα κράτη μέλη και είναι υπήκοοι ενός από τα κράτη μέλη ... καθώς και για τα μέλη της οικογένειάς τους και για τους επιζώντες τους.»

8. Επομένως, συγκεκριμένα πρέπει να εξεταστεί αν οι αιτούντες στις κύριες δίκες μπορούν να θεωρηθούν ως «μισθωτοί ή μη μισθωτοί» (και αντιστοίχως έλκοντες δικαίωμα από «εργαζόμενο») και αν ο εν λόγω βελγικός νόμος συνιστά «νομοθεσία κράτους μέλους», μολονότι αφορά αποκλειστικά επαγγελματικές δραστηριότητες που ασκήθηκαν εκτός του εδάφους των κρατών μελών της Κοινότητας.

9. Οι έννοιες «εργαζόμενος» (μισθωτός και μη μισθωτός) και «νομοθεσία» ορίζονται με το άρθρο 1, στοιχεία α) και ι), αντιστοίχως, του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71.

Α — Επί της εννοίας του «εργαζομένου»

10. Το άρθρο 1, στοιχείο α), του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71 ορίζει την έννοια του «εργαζομένου» κυρίως από το αν τα πρόσωπα στα οποία αναφέρεται συνδέονται με τους διαφόρους τύπους των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως, ώστε να περιλαμβάνει, όπως έκρινε το Δικαστήριο με την απόφαση Unger της 19ης Μαρτίου 1964[3] ως προς τον κανονισμό αριθ. 3 του Συμβουλίου, «όλους εκείνους οι οποίοι, ως εργαζόμενοι, και υπό οποιαδήποτε ονομασία, καλύπτονται από τα *διάφορα* εθνικά συστήματα κοινωνικής ασφαλίσεως».

11. Σημειώνω καταρχάς ότι το στοιχείο α), ii), δεύτερη περίπτωση, που αναφέρεται επίσης στο ερώτημα του Tribunal du travail των Βρυξελλών, δεν μπορεί να έχει εφαρμογή στις προ-

2 — Βλέπε σχετικά την απόφαση της 22ας Ιουνίου 1972 στην υπόθεση 1/72 (Frilli κατά Βελγικού δημοσίου, Rec. σ. 457), και την απόφαση της 25ης Οκτωβρίου 1979 στην υπόθεση 159/78 (Επιτροπή κατά Ιταλίας, Rec. σ. 3247).

3 — Υπόθεση 75/63, Rec. 1964, σ. 347, ιδίως σ. 363.

κείμενες περιπτώσεις διότι δεν πρόκειται για σύστημα που καλύπτει όλο τον πληθυσμό ή το σύνολο του ενεργού πληθυσμού, το δε παράρτημα I, στο οποίο παραπέμπει, περιλαμβάνει, όσον αφορά το Βέλγιο, την ένδειξη « χωρίς αντικείμενο ». Κρίσιμο εν προκειμένω είναι το στοιχείο α), iv), διότι βρισκόμαστε ενώπιον συστήματος *προαιρετικής* ασφαλίσεως. Κατά τη διάταξη αυτή, εργαζόμενος κατά την έννοια του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71 είναι « κάθε πρόσωπο ... το οποίο είναι ασφαλισμένο προαιρετικά κατά ενός ή περισσοτέρων κινδύνων που αντιστοιχούν στους κλάδους στους οποίους εφαρμόζεται ο παρών κανονισμός, στο πλαίσιο συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως κράτους μέλους, δημιουργηθέντος προς όφελος των μισθωτών ή μη μισθωτών ή όλων των κατοίκων ή ορισμένων κατηγοριών κατοίκων:

— αν τούτο ασκεί μισθωτή ή μη μισθωτή δραστηριότητα,

ή

— αν τούτο είχε προηγουμένως ασφαλιστεί υποχρεωτικά κατά του ίδιου κινδύνου στο πλαίσιο συστήματος δημιουργηθέντος προς όφελος των μισθωτών ή μη μισθωτών του ίδιου κράτους μέλους. »

12. Δεύτερον, δεν αμφισβητείται ούτε μπορεί να αμφισβητηθεί ότι οι πρόσοδοι, συντάξεις επιζώντος και άλλες παροχές που απολαύουν ο Laborero και η Sabato περιλαμβάνονται σε έναν από τους « κλάδους στους οποίους εφαρμόζεται ο παρών κανονισμός » και που απαριθμούνται στο άρθρο 4, παράγραφος 1, δηλαδή στις παροχές γήρατος και επιζώντων.

13. Τέλος, αντίθετα απ' ό,τι αφήνουν να νοηθεί το OSSOM και η βελγική κυβέρνηση, δεν μπορεί να υπάρξει αμφιβολία ότι τόσο ο Laborero όσο και η Sabato, υπό την ιδιότητα του επιζώντος του Mezzorecchia, πληρούν την προϋπόθεση του άρθρου 1, στοιχείο α), iv), πρώτη περίπτωση (« κάθε πρόσωπο ... το οποίο είναι ασφαλισμένο ... »). Πράγματι, δεν μπορεί να αντληθεί κανένα πρόσχημα από το γεγονός ότι σήμερα κανένας από τους δύο δεν ασκεί πλέον έμμισθη ή άμισθη δραστηριότητα. Εξ ορισμού, κάθε παροχή γήρατος ή επιζώντων χορηγείται μόνο από τη στιγμή που ο εργαζόμενος, ο οποίος υπαγόταν σε σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως, σταματάει να εργάζεται. Εξάλλου, το προαναφερόμενο άρθρο 2, παράγραφος 1, αφορά τους εργαζόμενους οι οποίοι *υπάγονται* ή *είχαν υπαχθεί* σε νομοθεσία κοινωνικής ασφαλίσεως και τους *επιζώντες* τους. Η χρησιμοποίηση του ενεστώτος στο άρθρο 1, στοιχείο α), iv), πρώτη περίπτωση, αναφέρεται προφανώς στο χρόνο κατά τον οποίο ο εργαζόμενος ήταν ασφαλισμένος δυνάμει του συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως. Όμως, τόσο ο Laborero όσο και ο Mezzorecchia ασκούσαν πράγματι έμμισθη δραστηριότητα κατά το χρόνο προαιρετικής υπαγωγής τους στο σύστημα του νόμου του 1963 και εξακολουθούν να την ασκούν κατά το χρόνο επελεύσεως του κινδύνου έναντι του οποίου ήταν ασφαλισμένοι.

14. Εξάλλου, ο Laborero έχει επίσης την προϋπόθεση του άρθρου 1, στοιχείο α), iv), δεύτερη περίπτωση. Πράγματι, είχε « προηγουμένως ασφαλιστεί υποχρεωτικά κατά του ίδιου κινδύνου » δυνάμει του βελγικού νόμου της 16ης Ιουνίου 1960 που « έθεσε υπό τον έλεγχο και την εγγύηση του βελγικού κράτους τους οργανισμούς που διαχειρίζονται την κοινωνική ασφάλιση των υπαλλήλων του πρώην Βελγικού Κογκό και του Ρουάντα-Ουρούντι και με τον οποίο το βελγικό κράτος εγγυήθηκε τις κοινωνικές παροχές που είχαν διασφαλιστεί υπέρ αυτών »· ο νόμος αυτός προοριζόταν να εξασφαλίσει τη συνέχιση του αποικιακού συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως, το οποίο βασιζόταν στα αποικιακά διατάγματα που καταργήθηκαν μεταγενέστερα από τα νέα ανεξάρτητα κράτη. Προσδίδοντας το χαρακτήρα « νομοθεσίας » κατά την έννοια

του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71 στο σύνολο των διατάξεων αυτών, το Δικαστήριο, με τις αποφάσεις 86/76, της 31ης Μαρτίου 1977 (Bozzone κατά OSSOM, Rec. σ. 687), και 150/79, της 11ης Ιουλίου 1980 (Επιτροπή κατά Βελγίου, Rec. σ. 2621), συνήγαγε ότι ο κανονισμός αυτός εφαρμόζεται στους εργαζόμενους οι οποίοι είχαν υπαχθεί στο εν λόγω σύστημα ασφαλίσεως.

15. Στο σημείο 25 των γραπτών του παρατηρήσεων στην υπόθεση 82/86, το OSSOM ισχυρίζεται ότι ο Laborero δεν έχει την προϋπόθεση αυτή, δεδομένου ότι είχε υπαχθεί στο σύστημα του νόμου του 1963, « όχι επειδή είχε προηγουμένως ασφαλιστεί στο πλαίσιο του αποικιακού συστήματος, αλλά επειδή είχε επιλέξει να καταβάλει εισφορές στο νέο σύστημα ». Το επιχείρημα αυτό δεν μπορεί να γίνει δεκτό. Πρώτον, πράγματι, κάθε προαιρετική ασφάλιση σημαίνει, εξ ορισμού, τη θετική επιλογή του ασφαλισμένου. Δεύτερον, ακόμη κι αν το άρθρο 1, στοιχείο α), iv), είναι — ιστορικά — αποτέλεσμα της προαναφερθείσας απόφασης Unger, με την οποία επεκτάθηκε η έννοια του « εργαζομένου μισθωτού ή μη μισθωτού » στα πρόσωπα « τα οποία τυγχάνουν προαιρετικής ασφαλίσεως εσωτερικού δικαίου διεπόμενης από αρχές ανάλογες με εκείνες της υποχρεωτικής ασφαλίσεως » (Rec. 1964, σ. 366), επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το άρθρο αυτό δεν κάνει καμιά νύξη σε μια τέτοια ομοιότητα αρχών.

16. Τέλος, θεωρώ ότι η απλή συνέχιση, προαιρετικά, της υπαγωγής ενός εργαζομένου στο ίδιο σύστημα με εκείνο στο οποίο υπαγόταν προηγουμένως υποχρεωτικά καλύπτεται από την έννοια « προαιρετική συνέχιση της ασφαλίσεως » για την οποία γίνεται λόγος στο άρθρο 1, στοιχείο α), i) και ii).

17. Τελικά, τόσο ο Laborero όσο και ο Mezzorecchia ήταν ασφαλισμένοι « στο πλαίσιο του συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως κράτους μέλους, δημιουργηθέντος προς όφελος των μισθωτών ή μη μισθωτών ».

18. Από το όλο περιεχόμενο του άρθρου 1, στοιχείο α), δηλαδή τον ορισμό της έννοιας « εργαζόμενος », η αναφορά αυτή τονίζει ακόμη περισσότερο, όπως έχω ήδη αναφέρει, ότι « η υπαγωγή σε σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως και όχι ο χαρακτηρισμός κατά το εθνικό δίκαιο της ασκούμενης δραστηριότητας " συνδέει " τον κοινοτικό υπήκοο με τον κανονισμό 1408/71 [4] ».

19. Πρώτον, το άρθρο 4, παράγραφος 2, διασαφηνίζει ότι « ο παρών κανονισμός ισχύει για τα γενικά και *ειδικά* συστήματα κοινωνικής ασφαλίσεως, με ή χωρίς συνεισφορά ... ».

20. Υπό τις προϋποθέσεις αυτές δεν μπορεί το άρθρο 1, στοιχείο α), iv), να ερμηνεύεται ως απαιτούν ότι, προκειμένου να προσδοθεί σε άτομο η ιδιότητα του « εργαζομένου », το άτομο πρέπει να είναι ασφαλισμένο στο πλαίσιο γενικού συστήματος κράτους μέλους ή, αν είναι ασφαλισμένο δυνάμει ειδικού συστήματος, το τελευταίο αυτό σύστημα πρέπει να συνδέεται ή και να εντάσσεται στο γενικό σύστημα κράτους μέλους.

21. Δεύτερον, το γεγονός ότι το άρθρο 13 του νόμου του 1963 ορίζει ότι « η νομοθεσία περί κοινωνικής ασφαλίσεως των εργαζομένων » (δηλαδή το γενικό βελγικό σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως) δεν έχει εφαρμογή στα πρόσωπα που υπάγονται στο σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως εργαζομένων σε υπερπόντιες περιοχές, δεν είναι ικανό να αφαιρέσει από το σύστημα που θεσπίστηκε με το νόμο αυτό το χαρακτήρα του « συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως ».

22. Αντίθετα, η διάταξη αυτή επιβεβαιώνει ότι οι κανόνες που περιλαμβάνει, μολονότι ανε-

4 — Βλέπε προτάσεις της 23ης Απριλίου 1986 του γενικού εισαγγελέα Darmon στην υπόθεση 300/84, Van Roosmalen κατά Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor de Gezondheid, Συλλογή σ. 3107.

ξάρτητοι και ξεχωριστοί από το γενικό βελγικό σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως των εργαζομένων, είναι πλήρεις ώστε να συνιστούν πραγματικό χωριστό « σύστημα », που επαρκεί από μόνο του.

23. Μπορεί εξάλλου να διαπιστωθεί ότι, μεταξύ των νομοθεσιών και συστημάτων που η βελγική κυβέρνηση ανέφερε στις δηλώσεις που προέβη δυνάμει του άρθρου 5 του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71, περιλαμβάνονται τα ειδικά συστήματα. Το γεγονός ότι στις δηλώσεις δεν αναφέρεται το σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως εργαζομένων σε υπερπόντιες περιοχές δεν σημαίνει, αυτό καθαυτό, ότι δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού [5]. Επομένως, νομίζω ότι, και για την ίδια τη βελγική κυβέρνηση, ένα ειδικό σύστημα μπορεί καταρχήν να εμπίπτει στον κανονισμό 1408/71.

24. Από τα προηγούμενα προκύπτει ότι ο Laborero και η Sabato έχουν την ιδιότητα του « εργαζομένου » και αντιστοίχως του επιζώντος « εργαζομένου » κατά την έννοια του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71.

25. Απομένει να εξεταστεί αν ο βελγικός νόμος του 1963 συνιστά « νομοθεσία » κράτους μέλους κατά την έννοια του εν λόγω κανονισμού.

Β — Επί της εννοίας του όρου « νομοθεσία »

26. Κατά το άρθρο 1, στοιχείο ι), του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71 ο όρος « νομοθεσία » « προσδιορίζει, για κάθε κράτος μέλος, τους υφιστάμενους ή μελλοντικούς νόμους, τις κανονιστικές πράξεις, κανονισμούς και κάθε άλλο μέτρο εφαρμογής, που αφορούν τους κλάδους και τα συστήματα κοινωνικής ασφαλίσεως που προβλέπονται στο άρθρο 4 παράγραφοι 1 και 2 ».

27. Με την προαναφερθείσα απόφαση Bozzone, το Δικαστήριο έκρινε ότι « ο ορισμός αυτός χαρακτηρίζεται από το ευρύ του περιεχόμενο το οποίο περιλαμβάνει όλους τους τύπους νομοθετικών, ρυθμιστικών ή διοικητικών μέτρων που θεσπίζουν τα κράτη μέλη και πρέπει να εννοείται ως αφορών το σύνολο των εθνικών μέτρων που εφαρμόζονται σχετικά » (σκέψη 10, Rec. 1977, σ. 696). Εν προκειμένω, το γεγονός ότι ο προαναφερόμενος βελγικός νόμος του 1960 δεν αποσκοπούσε μόνο να εγγυηθεί τις κεκτημένες παροχές υπό το αποικιακό σύστημα, αλλά με τις μεταγενέστερες τροποποιήσεις το συμπλήρωσε προβλέποντας τη χορήγηση συμπληρωματικών παροχών και αναπροσαρμόζομενων ιδίως με το κόστος ζωής σύμφωνα με τους ισχύοντες στο Βέλγιο κανόνες, αρκούσε ώστε το Δικαστήριο να προσδώσει στο σύνολο των διατάξεων αυτών το χαρακτήρα « νομοθεσίας ».

28. Ο βελγικός νόμος του 1963, όπως τροποποιήθηκε επανειλημμένως, μαζί με τα διάφορα βασιλικά διατάγματα που εκδόθηκαν προς εκτέλεσή του, έχει αναμφισβήτητα το χαρακτήρα « νομοθεσίας » όπως καθορίστηκε πιο πάνω. Με το κεφάλαιο I δημιουργείται το Office de sécurité sociale d' outre-mer του οποίου καθορίζει τους σκοπούς και διασαφηνίζει τους κανόνες διαχειρίσεως. Το κεφάλαιο II του νόμου ορίζει το πεδίο εφαρμογής τους και το ύψος των εισφορών που πρέπει να καταβάλλονται. Τα επόμενα κεφάλαια περιλαμβάνουν ειδικές διατάξεις που έχουν εφαρμογή στους διαφόρους κλάδους κοινωνικής ασφαλίσεως που ο νόμος ρυθμίζει: παροχές γήρατος και επιζώντων, ασθένειας και αναπηρίας, ιατροφαρμακευτικές παροχές. Το κεφάλαιο VI αφορά την τιμαριθμική αναπροσαρμογή των παροχών και το κεφάλαιο VII τη συμπληρωματική ασφάλιση. Τα δύο τελευταία κεφάλαια περιλαμβάνουν ειδικές διατάξεις, μεταβατικές και τελικές διατάξεις αντιστοίχως.

29. Όλες αυτές οι διατάξεις αποτελούν « νομοθετικό » σύνολο εθνικών μέτρων με τα οποία οργανώνεται προαιρετικό σύστημα κοι-

5 — Βλέπε απόφαση της 29ης Νοεμβρίου 1977 στην υπόθεση 35/77 (Beerens κατά Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening, Rec. σ. 2249). Βλέπε επίσης την απόφαση της 27ης Ιανουαρίου 1981 στην υπόθεση 70/80 (Vigier κατά Bundesversicherungsanstalt für Angestellte, Συλλογή 1981, σ. 229).

νωνικής ασφαλίσεως που έχει εφαρμογή σε άτομα που ασκούν την επαγγελματική τους δραστηριότητα σε χώρες πλην των κρατών μελών της Κοινότητας.

30. Το γεγονός ότι η νομοθεσία αυτή αφορά, αυτό δε κατ' αποκλειστικότητα, επαγγελματικές δραστηριότητες ασκούμενες εκτός της Κοινότητας, είναι ικανό να την αποκλείσει από το πεδίο εφαρμογής του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71;

31. Αν ληφθεί υπόψη η απόφαση του Δικαστηρίου σε μια σχετικά πρόσφατη υπόθεση, η απάντηση στο ερώτημα αυτό δεν μπορεί πλέον να συνεπάγεται αμφιβολίες.

32. Με την απόφαση της 23ης Οκτωβρίου 1986, υπόθεση 300/84 (Van Roosmalen κατά Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor de Gezondheid, Συλλογή 1986, σ. 3116), το Δικαστήριο έκρινε ότι « εθνική ρύθμιση περί κοινωνικής ασφαλίσεως η οποία επεκτείνει τα αποτελέσματά της στα πρόσωπα που ασκούν ή άσκησαν δραστηριότητες, εν μέρει ή *αποκλειστικά*, εκτός της Κοινότητας πρέπει να θεωρηθεί, κατά την έννοια του άρθρου 2 του κανονισμού 1408/71, ως « νομοθεσία ».

33. Το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα αυτό με βάση τη σκέψη ότι « πρέπει να δοθεί, προκειμένου να καθοριστεί το περιεχόμενο του όρου αυτού, *ουσιώδης σημασία* όχι στο κριτήριο του τόπου όπου ασκήθηκε η επαγγελματική δραστηριότητα, αλλά στο κριτήριο που συνίσταται *στη σχέση η οποία συνδέει τον εργαζόμενο*, ανεξαρτήτως του τόπου όπου άσκησε ή ασκεί την επαγγελματική του δραστηριότητα, *με ένα σύστημα κοινωνικής ασφάλισης κράτους μέλους*, στο πλαίσιο του οποίου συμπλήρωσε περιόδους ασφαλίσεως » (σκέψη 29).

34. Το συμπέρασμα αυτό συνιστά συνέχεια της προηγούμενης νομολογίας κατά την οποία η υπαγωγή ενός ασφλισμένου σε σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως κράτους μέλους συνιστούσε το καθοριστικό κριτήριο για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71.

35. Ήδη, με την προαναφερθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Βελγίου της 11ης Ιουλίου 1980, που αφορούσε το νόμο της 16ης Ιουλίου 1960, το Δικαστήριο τόνισε την οργανική άποψη του στοιχείου αυτού υπαγωγής υπογραμμίζοντας ότι επρόκειτο για σύστημα « που θεσπίστηκε με βελγικό νόμο, το διαχειρίζεται, υπό τον έλεγχο του βελγικού κράτους, δημόσιος οργανισμός βελγικού δικαίου και δεν αναπτύσσει, κατά γενικό κανόνα, τα σημερινά του αποτελέσματα στις παλαιές βελγικές αποικίες αλλά, κυρίως, στο μητροπολιτικό βελγικό έδαφος » (Rec. 1980 σ. 2629). Όλα αυτά τα στοιχεία επαληθεύονται επίσης όσον αφορά τις προκείμενες υποθέσεις.

36. Μολονότι αφορούσε σύστημα εφαρμοζόμενο σε δραστηριότητες που ασκούνταν σε χώρες με τις οποίες το Βέλγιο είχε, τότε, ειδικές σχέσεις, η διατύπωση της εν λόγω απόφασης ήταν αρκετά γενική ώστε να μπορεί να εφαρμοστεί και σε σύστημα σχετικό με δραστηριότητες ασκούμενες αποκλειστικά « σε χώρα πλήρως ανεξάρτητη » (βλέπε τη διατύπωση του ερωτήματος του Cour du travail της Mons). Πράγματι, το Δικαστήριο διασαφήνισε ότι « το μόνο γεγονός ότι οι παροχές στηρίζονται σε περιόδους ασφαλίσεως που πραγματοποιήθηκαν πριν από την 1η Ιουλίου 1960, *εκτός του κοινοτικού εδάφους*, δεν μπορεί να συνεπάγεται τη μη εφαρμογή της κοινωνικής ρυθμίσεως περί κοινωνικής ασφαλίσεως » (ίδια απόφαση, Rec. 1980, σσ. 2629 και 2630).

37. Οι αποφάσεις της 16ης Νοεμβρίου 1972 στην υπόθεση 16/72 [6] και της 10ης Μαρτίου 1977 στην υπόθεση 75/76 [7], που παραθέτουν το OSSOM και η βελγική κυβέρνηση, δεν βρίσκονται καθόλου σε αντίφαση με τη συλλογιστική αυτή. Αντίθετα, ο λόγος για τον οποίο,

6 — Υπόθεση 16/72, Ortskrankenkasse Hamburg κατά Landesversicherungsanstalt Schleswig-Holstein, Rec. 1972, σ. 1141.

7 — Υπόθεση 75/76, Kaucic κατά Institut national d'assurances maladie-invalidité, Rec. 1977, σ. 495.

στις υποθέσεις αυτές, οι περίοδοι ασφαλίσεως που συμπληρώθηκαν σε τρίτο κράτος δεν έπρεπε να ληφθούν υπόψη δυνάμει του κανονισμού αριθ. 3 του Συμβουλίου ήταν ακριβώς ότι οι κεκτημένες παροχές δεν είχαν κτηθεί δυνάμει της νομοθεσίας κράτους μέλους αλλά της νομοθεσίας κράτους μη μέλους, βάσει συμβάσεως που συνάφθηκε μεταξύ κράτους μέλους και τρίτου κράτους αντιστοίχως.

38. Εξάλλου, με τις αποφάσεις αυτές, το Δικαστήριο αναφέρθηκε στις « περιόδους ασφαλίσεως που συμπληρώθηκαν » δυνάμει μιας νομοθεσίας και στις « κεκτημένες παροχές κοινωνικής ασφαλίσεως« δυνάμει μιας τέτοιας νομοθεσίας και όχι όπως τις ερμηνεύουν το OSSOM και εν μέρει η βελγική κυβέρνηση, στις « περιόδους εργασίας » ή « παρασχεθείσες υπηρεσίες » στο έδαφος τρίτου κράτους. Το Δικαστήριο μερίμνησε να μην επεκτείνει το ευεργέτημα της κοινοτικής κανονιστικής ρυθμίσεως σε περιόδους ασφαλίσεως που συμπληρώθηκαν στο πλαίσιο του *συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως τρίτου κράτους*, ενώ εν προκειμένω πρόκειται να εξασφαλιστεί στους κοινοτικούς υπηκόους το ευεργέτημα της κανονιστικής αυτής ρυθμίσεως, εφόσον υπήχθησαν ή υπάγονται σε *σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως κράτους μέλους*, ανεξάρτητα από τον τόπο όπου συμπληρώθηκαν οι περίοδοι ασφαλίσεως που καλύπτονται από το σύστημα αυτό.

39. Επομένως, δεν πρόκειται να επιβληθεί σε κράτος μέλος η υποχρέωση να λάβει υπόψη τις περιόδους εργασίας που συμπληρώθηκαν αποκλειστικά εκτός της Κοινότητας και για λογαριασμό επιχειρήσεων εγκατεστημένων εκτός της Κοινότητας (βλέπε σ. 34 των παρατηρήσεων του OSSOM στην υπόθεση 82/86), αλλά να διασφαλιστεί ότι ένα κράτος μέλος, όταν θεσπίζει σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως που αφορά παρόμοιες δραστηριότητες και όταν στο σύστημα αυτό μπορούν να μετέχουν οι υπήκοοι άλλων κρατών μελών, το εφαρμόζει όσον αφορά τους τελευταίους υπό τις ίδιες προϋποθέσεις με εκείνες που ισχύουν για τους δικούς του υπηκόους.

40. Με άλλες αποφάσεις, που παρέθεσαν η βελγική κυβέρνηση και το OSSOM και αφορούν γενικότερα την αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων, το Δικαστήριο αρνήθηκε επίσης να θεωρήσει τον τόπο ασκήσεως δραστηριότητας ως το μόνο κριτήριο εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου.

41. Με την απόφαση της 12ης Ιουλίου 1984 στην υπόθεση 237/83 (Prodest κατά Caisse primaire d' assurance maladie του Παρισιού, Συλλογή 1984, σ. 3153), το Δικαστήριο έκρινε ότι « οι κοινοτικές διατάξεις περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας ... έχουν την έννοια ότι η αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων εφαρμόζεται στην περίπτωση υπηκόου κράτους μέλους, ο οποίος έχει προσληφθεί ως μισθωτός από επιχείρηση άλλου κράτους μέλους, ακόμα και κατά την περίοδο κατά την οποία ο εργαζόμενος ασκεί προσωρινά τις δραστηριότητές του εκτός του εδάφους της Κοινότητας για λογαριασμό της κοινοτικής αυτής επιχείρησης και ότι, κατά την εφαρμογή των εθνικών διατάξεων του κράτους μέλους, στο οποίο η επιχείρηση αυτή είναι εγκατεστημένη, περί διατηρήσεως της υπαγωγής στο γενικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης του κράτους αυτού κατά τη διάρκεια της προσωρινής απόσπασης του εν λόγω εργαζομένου σε τρίτη χώρα, πρέπει να εξοβελίζονται όλες οι διατάξεις οι οποίες εισάγουν διακρίσεις εις βάρος υπηκόων των άλλων κρατών μελών ».

42. Κατ' αυτό τον τρόπο, το Δικαστήριο προσάρμοσε στις περιστάσεις της υπόθεσης, της οποίας είχε επιληφθεί την αρχή που είχε καθορίσει με την απόφαση της 12ης Δεκεμβρίου 1974 στην υπόθεση 36/74 (Walrave κατά Union cycliste internationale, Rec. σ. 1405), με

την οποία τέθηκε το ζήτημα κατά πόσο είχε σημασία το ότι οι δραστηριότητες για τις οποίες επρόκειτο ασκούνταν στο έδαφος της Κοινότητας ή εκτός αυτού, δηλαδή ότι « ο κανόνας της απαγόρευσης των διακρίσεων, λόγω του ότι αποτελεί κανόνα αναγκαστικού δικαίου, επιβάλλεται για την εκτίμηση όλων των εννόμων σχέσεων, σε όλη την έκταση που οι σχέσεις αυτές μπορούν, είτε λόγω του τόπου στον οποίο έχουν συναφθεί είτε λόγω του τόπου στον οποίο παράγουν τα αποτελέσματά τους, να ενταχθούν στο έδαφος της Κοινότητας » (σκέψη 28).

43. Μου φαίνεται εσφαλμένο να θεωρηθεί ότι η απόφαση Prodest συνιστά περιοριστικότερη εφαρμογή της αποφάσεως Walrave, όπως θέλει να καταστήσει πιστευτό το OSSOM με τις γραπτές του παρατηρήσεις στην υπόθεση 82/86, σημείο 21. Η διατύπωση των σκέψεων 6 (δεύτερη φράση) και 7 της απόφασης Prodest δείχνει σαφώς ότι το Δικαστήριο δεν έπραξε τίποτε άλλο παρά να εφαρμόσει « σε μια περίπτωση όπως η προκειμένη » την απόφαση Walrave. Τίποτε δεν επιτρέπει τον ισχυρισμό ότι το Δικαστήριο θα είχε κρίνει ότι η εν λόγω έννομη σχέση συνδεόταν ανεπαρκώς με το έδαφος της Κοινότητας, εφόσον τα άλλα στοιχεία του εν λόγω δεσμού (πρόσληψη από επιχείρηση κράτους μέλους, υπαγωγή σε σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως κράτους μέλους) εξακολουθούσαν να συντρέχουν, αν η δραστηριότητα είχε ασκηθεί *αποκλειστικά* και όχι *προσωρινά* εκτός του εδάφους αυτού. Επίσης, τίποτε δεν επιτρέπει τον ισχυρισμό ότι στον τομέα της κοινωνικής ασφαλίσεως το Δικαστήριο αναφέρθηκε περισσότερο στην *εργασιακή* σχέση παρά στο ότι το άτομο για το οποίο επρόκειτο ήταν ασφαλισμένο δυνάμει συστήματος *κοινωνικής ασφαλίσεως* κράτους μέλους.

44. Αυτό που στις αποφάσεις Walrave και Prodest ίσχυε για τα άρθρα 7, 48 και 59 της Συνθήκης ΕΟΚ και τον κανονισμό (ΕΟΚ) 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 33), πρέπει επίσης να ισχύει για τον κανονισμό (ΕΟΚ) 1408/71 και ιδίως για το άρθρο 3, παράγραφος 1, που θέτει σε εφαρμογή το θεμελιώδη κανόνα της απαγόρευσης των διακρίσεων στον τομέα της κοινωνικής ασφαλίσεως των διακινουμένων εργαζομένων[8].

45. Η απάντηση στα ερωτήματα που υπέβαλαν τα δύο βελγικά δικαστήρια δεν μπορεί, επομένως, παρά να είναι καταφατική, υπό την έννοια ότι ο βελγικός νόμος της 17ης Ιουλίου 1963 περί της κοινωνικής ασφαλίσεως εργαζομένων σε υπερπόντιες περιοχές εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71 που, δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 1, απαγορεύει κάθε διάκριση λόγω ιθαγενείας.

46. Επ' αυτού, θα ήθελα ακόμη να διευκρινίσω ότι το γεγονός ότι το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71, όπως και τα άρθρα 48 μέχρι 51 της Συνθήκης ΕΟΚ, συνιστούν απλώς ειδική εφαρμογή της αρχής του άρθρου 7 της Συνθήκης ΕΟΚ στον τομέα της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων, και ιδίως στον τομέα της κοινωνικής ασφαλίσεως των διακινουμένων εργαζομένων, καθιστά εντελώς περιττή και τεχνητή την προβληματική που θέτει το OSSOM στα σημεία 12 μέχρι 15 των γραπτών του παρατηρήσεων στην υπόθεση 82/86.

47. Πράγματι, με αυτά τα δεδομένα, κανένα επιχείρημα αντλούμενο από το γεγονός ότι το άρθρο 7 εφαρμόζεται μόνο « με την επιφύλαξη των ειδικών διατάξεών της » (Συνθήκης ΕΟΚ) δεν μπορεί να είναι λυσιτελές. Ειδικότερα, εφόσον το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι το άρθρο 7, όπως τέθηκε σε εφαρμογή με το άρθρο 48 της Συνθήκης ΕΟΚ και το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71, έχει απευθείας εφαρμογή ακριβώς στον τομέα εφαρμογής του κανονισμού αυτού[9], αυτό το άρθρο απαγορεύει, στην έννομη τάξη των

8 — Βλέπε απόφαση της 28ης Ιουνίου 1978 στην υπόθεση 1/78 (Kenny κατά Insurance Officer, Rec. σ. 1489, σκέψεις 9 μέχρι 11).

9 — Βλέπε απόφαση της 28ης Ιουνίου 1978 στην υπόθεση 1/78 (Kenny κατά Insurance Officer, Rec. σ. 1489, σκέψη 12).

κρατών μελών, την εφαρμογή κάθε εθνικής διατάξεως που αφορά τον εν λόγω κανονισμό, διατάξεως η οποία, όπως το άρθρο 51 του βελγικού νόμου του 1963, προβλέπει διαφορετική μεταχείριση λόγω της ιθαγένειας του δικαιούχου των παροχών κοινωνικής ασφαλίσεως.

48. Για όλους τους προηγούμενους λόγους προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει ως εξής στα ερωτήματα που υπέβαλαν το Tribunal du travail των Βρυξελλών και το Cour du travail της Mons:

1) Ο κανονισμός (ΕΟΚ) 1408/71, ειδικότερα δε το άρθρο 2, παράγραφος 1, πρέπει να ερμηνευτεί ως έχων εφαρμογή στους κοινοτικούς υπηκόους οι οποίοι, εφόσον άσκησαν ή ασκούν έμμισθη ή άμισθη δραστηριότητα, υπήχθησαν ή υπάγονται στο προαιρετικό σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως που θεσπίστηκε με το βελγικό νόμο της 17ης Ιουλίου 1963 περί κοινωνικής ασφαλίσεως εργαζομένων σε υπερπόντιες περιοχές.

2) Το άρθρο 7 της Συνθήκης ΕΟΚ, όπως τέθηκε σε εφαρμογή με τα άρθρα 48 μέχρι 51 της Συνθήκης ΕΟΚ και με το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71, απαγορεύει στα κράτη μέλη να αποκλείουν τους υπηκόους των κρατών μελών της Κοινότητας, που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του εν λόγω κανονισμού, από το ευεργέτημα της τιμαριθμικής αναπροσαρμογής των παροχών κοινωνικής ασφαλίσεως που τους οφείλονται, αντιτάσσοντας σ' αυτούς προϋποθέσεις ιθαγενείας ή αμοιβαιότητας.